

E-learningový kurz pro všeobecné sestry, porodní asistentky
a zdravotnické záchranáře

Jazyk a kultura neslyšících

Neslyšící pacient jako člen kulturní a jazykové menšiny

Autor: Naďa Dingová,
tlumočnice do českého znakového jazyka

Cíle: Cílem kurzu je představit jazyk neslyšících jako plnohodnotný jazyk a kulturu neslyšících jako kulturní specifika členů jazykové a kulturní menšiny v naší zemi.

Souhrn:

- Jazyk je systém jednotek a pravidel jejich spojování.
- Základními charakteristikami přirozeného jazyka je: historický rozměr, dvojí členění, produktivnost, svébytnost, systémovost, znakovost.
- Znakový jazyk je přirozený jazyk.
- Znakový jazyk není nijak odvozený od mluveného jazyka.
- Znakový jazyk má svoji vlastní specifickou strukturu, má vlastní znakovou zásobu a gramatiku.
- Znakový jazyk je jazyk vizuálně-motorický, který se produkuje v trojrozměrném prostoru.
- Znakový jazyk má dvě důležité složky: složku manuální (vše, co produkujeme rukama) a složku nemanuální (pohyby hlavy, horní části trupu, mimika).
- Znak znakového jazyka je možné analyzovat na tyto jednotky: umístění znaku, tvar ruky, orientace ruky, pohyb ruky. Tyto jednotky je možné produkovat najednou v jediném okamžiku – simultánně.
- Znakový jazyk není mezinárodní.
- Neslyšící lidé v České republice používají český znakový jazyk.

- Český znakový jazyk je legislativně uznán Zákonem o znakové řeči z roku 1998.
- Každý člověk se sluchovou vadou má/měl by mít právo se rozhodnout, zda se jeho primárním dorozumívacím prostředkem stane český jazyk nebo český znakový jazyk.
- Český znakový jazyk není na celém našem území jednotný.
- Český znakový jazyk a český jazyk jsou plnohodnotnými samostatnými jazyky.

Zákonné právo na jazyk

Ačkoliv český znakový jazyk byl u nás legislativně uznán za přirozený jazyk Zákonem o znakové řeči a změně dalších zákonů č. 155/1998 Sb., ukazuje se, že velká většina slyšící populace ho stále považuje za pantomimu, soustavu nahodilých gest bez jakýchkoliv pravidel, v lepším případě za jakýsi umělý systém odvozený z českého jazyka. Tak tomu ale není! Již zmíněný zákon nám říká, že: „Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu. Český znakový jazyk má základní atributy jazyka, tj. znakovost, systémovost, dvojitý členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr, a je ustálen po stránce lexikální i gramatické.“ Tato definice nám však nemůže být zcela srozumitelná bez toho, aniž bychom si objasnili některé základní pojmy, které se zde používají. Učiníme tak proto v následující kapitole.

Co mají český znakový jazyk a čeština společného a čím se naopak odlišují?

Český znakový jazyk i český jazyk (stejně jako ostatní znakové a mluvené jazyky) jsou plnohodnotné komunikační systémy, které nesou všechny charakteristiky přirozeného jazyka. **Každý z nich má svoji vlastní slovní/znakovou zásobu a gramatiku, tzn. svůj vlastní systém určitých jednotek a pravidel, jak tyto jednotky navzájem spojovat.** Znakový jazyk není nijak odvozený z mluveného jazyka, ale stejně jako jazyk mluvený se samostatně vyvíjel na různých místech naší planety, tudíž **není mezinárodní**, stejně tak, jako mluvený jazyk není mezinárodní (stejně jako máme např. německý, francouzský, český jazyk, máme i německý, francouzský a český znakový jazyk – znakový jazyk, který se používá na území Německa, Francie a České republiky). Český znakový jazyk má rozhodně blíže k ostatním znakovým jazykům než k češtině. Všechny znakové jazyky totiž patří do jedné skupiny jazyků a jsou si svoji strukturou velmi podobné - mají podobnou gramatiku, mají však rozdílnou znakovou zásobu - znaky různých znakových jazyků se od sebe liší (pro lepší představu je to přibližně stejné, jako když např. čeština, slovenština, ruština, polština patří do skupiny slovanských jazyků, které mají podobný systém a jejich uživatelé jsou schopni si navzájem porozumět). To má za následek to, že neslyšící z různých koutů světa se mezi sebou snáze a rychleji domluví než slyšící, jejichž jazyky můžeme rozčlenit do mnoha různých skupin navzájem nepříbuzných jazyků.

MANŽEL v americkém znakovém jazyce MANŽEL v českém znakovém jazyce

Oba jazyky, mluvený i znakový, jsou tedy jazyky přirozené, přesto se však od sebe v několika ohledech liší:

- Mluvený jazyk (v našem případě český jazyk) je jazyk **audio-orální**, to znamená, že se slyší (vnímáme ho ušima) a mluví (produkujeme ho mluvidly).

- Znakový jazyk (v našem případě český znakový jazyk) je jazyk **vizuálně-motorický**, to znamená, že ho vidíme (vnímáme ho očima) a ukazujeme (produkujeme ho rukama, hlavou a horní částí trupu v tzv. **znakovacím prostoru**, který je vymezen zhruba rozpaženými lokty, temenem hlavy a pasem).

- Mluvené jazyky mohou mít **psanou podobu** (existuje však mnoho mluvených jazyků, které ji nemají, např. některé domorodé africké nebo americké jazyky).
- Znakové jazyky **nemají psanou podobu**, to ale neznamená, že jsou méněcenné. Existují samozřejmě způsoby, jak znakový jazyk zachytit, v dnešní době moderních technologií je nejlepší využít videonahrávky, popřípadě fotografie. Máme však k dispozici i tzv. notační systémy, které pomocí různých symbolů mohou zapsat znaky „na papír“.
- **Výzkumy** mluvených jazyků probíhají již celá století, z toho vyplývá, že o nich máme mnoho důležitých poznatků a umíme je poměrně podrobně popsat.
- Výzkum znakových jazyků byl zahájen až v **60. letech 20. století**. První analýzu amerického znakového jazyka provedl **William Stokoe**, ten také jako první prokázal, že znakový jazyk má všech rysů přirozeného jazyka. V České republice byl výzkum zahájen ještě později, až v 90. letech 20. století, z toho vyplývá, že znakový jazyk není ještě tak dobře a podrobně popsán a mnoho důležitých výzkumů teprve probíhá.

Z toho, co jsme si doposud řekli, tedy vyplývá, že znakový jazyk je plnohodnotný dorozumívací prostředek, srovnatelný s mluvenými jazyky, není nikterak méněcenný a má srovnatelné vyjadřovací schopnosti jako mluvené jazyky, přestože se od nich liší způsobem své existence. Nyní si tedy podrobněji vysvětlíme stále zmiňované základní rysy přirozených jazyků.

Rysy přirozených jazyků

1. Historický rozměr

Všechny přirozené jazyky se postupem času vyvíjí a mění, žádný jazyk nezůstává stále stejný a podléhá dvěma typům vývoje:

Fylogenetický vývoj – znamená, že jazyk se vyvíjí spolu s vývojem společnosti, jazyk našich prapředků nevypadal stejně jako jazyk dnešní. Slova i znaky se v čase proměňují, vyvíjí, některá slova zanikají a vznikají slova nová (např. slovo či znak MOBIL ještě před několika desítkami let neexistovaly, stejně, jako neexistoval přístroj, který je takto označován; znak PES, který se používal dříve vypadá jinak, než znak, který se používá dnes; staročeské slovo „úprk“ znamená v současné češtině „útok“ a slovo „poušek“, které znamená pohlavek, už dnes neexistuje vůbec).

Ontogenetický vývoj – znamená, že každé dítě si na základě vrozené schopnosti postupně osvojuje jazyk. Toto osvojování jazyka dítětem probíhá v určitých fázích, které jsou zhruba stejné u mluveného i znakového jazyka (např. dítě přechází od období jednoho slova/znaku k období tvoření dvouslovných a posléze delších vět; dítě si nejprve osvojuje artikulačně snazší hlásky nebo tvary ruky a složitější až později).

2. Dvojitý členění (dvojitá artikulace)

Dvojitý členění znamená, že každý přirozený jazyk se skládá z jednotek, které nesou význam – slova, znaky. Slovo či znak můžeme dále rozdělit na ještě menší jednotky, které dokážou význam rozlišit.

Mluvený jazyk – slovo v mluveném jazyce můžeme rozdělit na jednotlivé **hlásky**. Vezmeme-li si např. slova KOS, BOS, NOS a rozdělíme si je na jednotlivé hlásky **K-O-S**, **B-O-S**, **N-O-S**, vidíme, že tato slova se liší právě jen jednou jedinou hláskou, díky které jsme schopni rozlišit význam těchto slov.

Znakový jazyk – znak ve znakovém jazyce můžeme rozdělit na tyto parametry:

1) manuální složka znaku (vše, co produkujeme rukama)

- **umístění znaku** – znaky můžeme produkovat (ukazovat) na různých místech na/nebo v blízkosti těla, např. na čele, na tváři, na bradě, na krku, na hrudi, v pase:

Bílými symboly jsou označena různá umístění znaku.

Znak MUŽ ukazujeme na bradě. Znak MODRÝ ukazujeme na levé tváři .

- **tvary ruky** – při vytváření znaků používáme různé tvary ruky, v českém znakovém jazyce rozlišujeme asi 50 různých tvarů ruky, např.

Při produkci znaku ROZUMĚT používáme jiný tvar ruky než u znaku VYSOKÝ.

- **orientace ruky (dlaně a prstů)** – při produkci znaků je důležité i to, jakým směrem je daný tvar ruky natočen (tentýž tvar ruky může být v různé poloze), např. dlaň může být natočena směrem od těla, k tělu, doleva, doprava, nahoru, dolů:

dlaň od těla dlaň k tělu dlaň doleva dlaň doprava

- **pohyb ruky** – při produkci znaků vykonávají ruce různé pohyby, např. pohyb nahoru, dolů, doleva, doprava, od těla, k tělu, kruhový, pohyby zápěstím, pohyby prsty

Při produkci znaku PRAHA se ruce pohybují dolů, u znaku POČÍTAČ třepotáme prsty.

2) nemanuální složka znaku (vše, co produkujeme hlavou, obličejem, horní částí trupu)

- Důležitou součástí znaků tvoří tyto nemanuální komponenty: pohyby **obličeje** (mimika), konkrétně obočí, očí, tváří, nosu, úst, jazyka; pohyby **hlavy** a pohyby **horní části trupu**.

Při produkci znaku HUBENÝ máme tváře vtažené dovnitř, u znaku TLUSTÝ jsou nafouknuté.

Stejně jako jsme v mluveném jazyce našli slova, která se liší pouze jedinou hláskou, můžeme ve znakovém jazyce najít znaky, které se liší pouze jedním parametrem, např.

Znaky **PODVÁDĚT** a **DÁVAT POZOR** se liší pouze pohybem.

Znaky **HOTEL** a **OBJEDNAT** se liší pouze tvarem ruky.

Znaky **LÍBIT SE** a **NELÍBIT SE** se liší pouze mimikou

3. Produktivnost

Produktivnost znamená, že v mluveném jazyce máme pouze omezený počet hlásek (konkrétně v českém jazyce jich je 35) a z tohoto omezeného počtu hlásek můžeme vytvořit nekonečné množství slov a vět. Stejně tak ve znakovém jazyce je omezené množství míst artikulace, tvarů ruky, orientací ruky, pohybů a nemanuálních komponentů, s jejichž pomocí můžeme vytvořit nekonečné množství znaků a vět.

4. Svébytnost

Umožňuje jazyku, jak mluvenému, tak znakovému, popisovat nejenom to, co se děje tady a teď v aktuální přítomnosti, ale můžeme ho použít i k vyjádření minulosti, budoucnosti, podmínky atd.

5. Systémovost

Každý jazyk je celek s jasně definovanými vnitřními vztahy mezi jeho jednotkami. Mluvený jazyk je svou povahou **lineární**, to znamená, že jeho jednotky – hlásky klademe vždy za sebe. To je dáno tím, že naše mluvidla nám neumožňují vyslovit více hlásek najednou.

Ve znakovém jazyce převažuje princip **simultánnosti**, to znamená, že jednotky znakového jazyka můžeme produkovat najednou, ve stejném okamžiku. V jeden moment zároveň tedy můžeme použít určité místo artikulace, určitý tvar ruky, orientaci ruky, pohyb a nemanuální komponent. To je dáno tím, že nemůžeme vykonávat nějaký pohyb rukou bez toho, aniž bychom použili nějaký tvar ruky a tuto ruku umístili na nějaké místo; zároveň jsme schopni použít i nemanuální komponent, např. mimiku či pohyb ramen. Znakový jazyk je tedy svou povahou **simultánní**.

6. Znakovost

Z hlediska jazykovědy je každý přirozený jazyk systém znaků. Pod obecným pojmenováním znak si tedy můžeme představit jak znak znakového jazyka, tak slovo mluveného jazyka. Každý znak pak musí být nositelem těchto charakteristik:

- **přístupnost smyslům** – znamená, že člověk musí být schopen vnímat znak alespoň jedním smyslem; slova mluveného jazyka jsme schopni vnímat sluchem, znaky znakového jazyka zrakem
- **konvenčnost** – znamená, že význam znaku je dohodnutý mezi lidmi; všichni lidé daného společenství rozumí jazyku, který používají (např. slyšící občané České republiky rozumí slovům českého jazyka – každý ví, co označuje slovo „stůl“, neslyšící občané České republiky rozumí znakům českého znakového jazyka – každý ví, co označuje znak STŮL, umí si představit danou věc)
- **odlišitelnost od jiných znaků v systému** – znamená, že člověk musí být schopen odlišit jeden znak od druhého (v českém jazyce musíme být schopni odlišit od sebe jednotlivá slova a porozumět jim; ve znakovém jazyce musíme být schopni odlišit od sebe jednotlivé znaky a porozumět jim); slova a znaky musí mít tedy různou podobu
- **arbitrárnost** – znamená, že není žádná podobnost mezi znakem a tím, co znak zastupuje; slovo mluveného jazyka se tedy žádným způsobem nepodobá předmětu nebo činnosti, kterou označuje, např. slovo KOČKA se nijak nepodobá tomu, jak vypadá skutečná kočka.

Ve znakovém jazyce je ale situace jiná, velká většina znaků je **vizuálně motivovaných**, to znamená, že se nějakým způsobem podobají tomu, jak daná věc nebo činnost, kterou označují,

vypadá, např. znak KOČKA znázorňuje fousky, které má skutečná kočka. I ve znakovém jazyce však najdeme znaky, které jsou arbitrární – nenajdeme u nich žádnou podobnost s objektem, který představují, např. znak TATÍNEK nebo VEJCE.

KOČKA

TATÍNEK VEJCE

Rysy, které charakterizují přirozené jazyky bychom samozřejmě mohli rozebrat mnohem podrobněji a odborněji, nicméně i na těchto jednoduchých příkladech vidíme, že jak český jazyk, tak český znakový jazyk splňují všechny podmínky proto, abychom je mohli zařadit mezi plnohodnotné a svébytné jazyky, na jejichž užívání mají občané naší republiky neoddiskutovatelné právo.

Je nutné si také uvědomit, že český znakový jazyk, stejně jako český jazyk, není na celém našem území jednotný. Z hlediska geografického můžeme vysledovat určitá „nářečí“, která se vytvořila zejména okolo míst, kde jsou školy pro sluchově postižené a kde žije početná komunita Neslyšících (např. Praha, Brno, Plzeň, Hradec Králové). Navíc také můžeme pozorovat rozdíly mezi tím, jak ukazují staří a mladí, muži a ženy, rodilí mluvčí znakového jazyka a mluvčí, kteří si tento jazyk osvojili teprve v pozdějším věku. Variabilita je však naprosto normálním jevem ve všech přirozených jazycích – znakových i mluvených.

Znak ZELENÝ používaný v Brně. Znak ZELENÝ používaný v Praze.

Znak CD používaný staršími neslyšícími. Znak CD používaný mladšími neslyšícími.

Přestože výzkum českého znakového jazyka trvá již patnáct let, česká televize pravidelně vysílá Zprávy v českém znakovém jazyce a Televizní klub neslyšících, existuje zákon, který definuje znakový jazyk, na vysoké škole existuje studijní obor Čeština v komunikaci neslyšících, který vzdělává odborníky na znakový jazyk, přes to všechno naprostá většina lidí v naší republice doposud mluví o neslyšících jako o hluchoněmých a nesprávně považují český znakový jazyk za jakýsi neplnohodnotný umělý dorozumivací systém a označují ho termínem znaková řeč. My však již víme, že tato označení jsou nesprávná a víme také, proč jsou nesprávná.

Novinový článek

SVÍTILOVÁ, Hana. Neslyšící ve většině případů mluvený jazyk vůbec neznají. *Českobudějovické listy* 6. 8. 2002.

Článek je napsán na základě rozhovoru se „speciální pedagožkou a tlumočnicí do znakové řeči Mgr. Renatou Brabcovou“ z Českých Budějovic.

Z článku vybíráme pasáž týkající se znakového jazyka:

Neslyšící osoby ale ve většině případů orální jazyk vůbec neznají. Nejsou přizpůsobeni k tomu, aby mluvili, tak se dorozumívají znakovou řečí. „Ta je sama o sobě velice složitá. Je to vizuálně motorický jazyk, agramatický, to znamená, že nezná skloňování, časování, předložky a spojky. Pro neslyšící znakovou řeč je proto velice těžké se domluvit se slyšícími. Naštěstí byl v roce 1998 přijat zákon o znakové řeči, podle kterého mají neslyšící děti nárok na výuku ve znakovém jazyce a neslyšící právo na tlumočnicka“, říká Renata Brabcová, jejichž služeb neslyšící využívají převážně pro vyřizování úředních záležitostí či při návštěvě lékaře. „Většinou se setkávám s kladným přijetím nejčastěji ve zdravotnických zařízeních, kdy lékař i sestra bývají rádi, že mají komunikaci s pacientem ulehčenou. Zdaleka v roli tlumočnicka nejsem pro zdravotní personál, ale především pro neslyšícího. Ten jinak mnohdy odchází z ordinace s receptem a ví, že má brát léky dvakrát denně, ale už není schopný porozumět, co mu vlastně je, jaká je příčina. Tlumočnick se v takových případech stává důvěrníkem, který musí zachovávat diskrétnost,“ ví Renata Brabcová.

Komentář ke článku

Články v běžném tisku čtou lidé různého věku a vzdělání, bez ohledu na jejich kvalifikaci. Dá se tedy předpokládat, že většina z nich nemá žádné hlubší povědomí o problematice neslyšících či o znakovém jazyce. Pokud si přečtou, že informace pro článek podala speciální pedagožka a tlumočnice s vysokoškolským vzděláním, většina z nich bude zřejmě předpokládat, že se bude jednat o informace fundované a pravdivé, nad kterými není třeba více přemýšlet, natož o nich pochybovat. A právě v tom je největší nebezpečí popularizujících článků – mnohdy šíří nepravdivé a zkreslené informace.

Pojďme si tedy blíže rozebrat informace, které nalezneme v tomto úryvku.

Neslyšící osoby ale ve většině případů orální jazyk vůbec neznají. Nejsou přizpůsobeni k tomu, aby mluvili, tak se dorozumívají znakovou řečí.

Pokud jde o termín „orální jazyk“, domníváme se, že autorka má patrně na mysli mluvenou formu českého jazyka. Nevíme ale, kdo všechno se skrývá pod souhrnným označením neslyšící osoby. Pokud jde o označení všech osob s vadou sluchu, pak tento výrok jistě neplatí o lidech nedoslýchavých a ohluchlých, kteří jsou schopni (s většími či menšími odlišnostmi od slyšící populace) používat mluvenou řeč. Není také pravda, že neslyšící nejsou přizpůsobeni k tomu, aby mluvili. Drtivá většina neslyšících má stejně dobře vyvinutá mluvidla jako slyšící. To co jim brání v osvojení si či v naučení se mluvenému jazyku je jejich sluchová vada. Mluvený jazyk jednak neslyší, nemohou si ho tedy přirozeně osvojit, mohou se ho pouze naučit umělým vyvozováním jednotlivých hlásek, jednak nemají zpětnou sluchovou kontrolu nad tím, co říkají. Proto jejich mluva působí nepřirozeně a je mnohdy nesrozumitelná. To však neznamená, že nejsou schopni si osvojit psanou formu českého jazyka. Termín znaková řeč by měl být nahrazen termínem znakový jazyk. Řeč je totiž pouze individuální realizací jazyka – tedy určitého systému, který má určitá pravidla.

Ta je sama o sobě velice složitá. Je to vizuálně motorický jazyk, agramatický, to znamená, že nezná skloňování, časování, předložky a spojky.

Z výše uvedených důvodů rozhodně nemůžeme volně zaměňovat termíny řeč a jazyk. To, že má znakový jazyk zcela odlišnou gramatiku od českého jazyka vůbec neznamená, že je agramatický. Např. angličtina či francouzština také nepoužívá skloňování a neznamená to, že nemá gramatiku, pouze vyjadřují některé věci jiným způsobem, např. pevným slovosledem, který naopak nenajdeme v češtině. Jiná gramatika tedy v žádném případě neznamená horší nebo žádná gramatika. Znakový jazyk svoji gramatiku má, např. předložky nevyjadřuje pomocí konkrétních znaků, ale díky své povaze umísťuje osoby či věci přímo do prostoru. Např. větu Stolek stojí uprostřed, po jeho stranách jsou křesla a na protější stěně je obraz. Můžeme ukázat takto:

Stolek uprostřed (od pravého křesla vlevo)

KŘESLA PO STRANÁCH OBRAZ NA PROTĚJŠÍ STĚNĚ

Pro neslyšící znakovíci osoby je proto velice těžké se domluvit se slyšícími.

To, že je znakový jazyk složitý a má jinou gramatiku, není hlavní příčinou toho, proč mají neslyšící problém domluvit se se slyšícími. Hlavní příčinou je to, že používají odlišný jazyk, než slyšících většina. To by ale nemělo být překážkou ke vzájemnému dorozumění, vyžaduje to však toleranci a vstřícnost na obou stranách. Nejlepším řešením je samozřejmě využít tlumočnických služeb, popřípadě se domluvat prostřednictvím psané češtiny (stále však musíme mít na mysli, že pro neslyšící je čeština cizí jazyk a záleží na každém jednotlivci, do jaké míry ji ovládá).

Naštěstí byl v roce 1998 přijat zákon o znakové řeči, podle kterého mají neslyšící děti nárok na výuku ve znakovém jazyce a neslyšící právo na tlumočnicka“, říká Renata Brabcová, jejichž služeb neslyšící využívají převážně pro vyřizování úředních záležitostí či při návštěvě lékaře.

Je pravdou, že díky Zákonu o znakové řeči mají neslyšící právo na tlumočnicka. Bohužel v současné době je u nás stále ještě nedostatek kvalitních a kvalifikovaných tlumočnicků. Pokud sám tlumočnick považuje jeden z jazyků mezi kterými tlumočí za složitý a agramatický nemůže být jistě dobrým tlumočnickem. Tlumočnick musí dobře znát a respektovat jazyky, se kterými pracuje.

„Většinou se setkávám s kladným přijetím nejčastěji ve zdravotnických zařízeních, kdy lékař i sestra bývají rádi, že mají komunikaci s pacientem ulehčenou. Zdaleka v roli tlumočnick nejsem pro zdravotní personál, ale především pro neslyšícího. Ten jinak mnohdy odchází z ordinace s receptem a ví, že má brát léky dvakrát denně, ale už není schopný porozumět, co mu vlastně je, jaká je příčina. Tlumočnick se v takových případech stává důvěrníkem, který musí zachovávat diskrétnost,“ ví Renata Brabcová.

Tlumočnick je člověkem, který pomáhá dorozumět se lidem, kteří hovoří různými jazyky. Při zde zmíněném tlumočení u lékaře je tlumočnick důležitý pro obě zúčastněné strany - pro neslyšícího i pro zdravotnický personál (tlumočnicka si může objednat jak neslyšící pacient, tak slyšící lékař). Tlumočnick by měl pouze přetlumočit sdělení obou stran, neměl by nic přidávat ani se do rozhovoru jakkoliv vměšovat. Sám by neměl ani nic vysvětlovat, jak během vyšetření, tak i po něm. Pokud neslyšící něčemu nerozumí, měl by se sám zeptat ošetřujícího lékaře, nikoliv tlumočnicka. Tlumočnick opravdu musí zachovávat diskrétnost, to znamená, že nikdo třetí by se neměl dozvědět, co se dělo a o čem se hovořilo za zdi ordinace.

Z výše uvedeného pro nás vyplývá, že pokud čteme nějaký článek, který se týká problematiky znakového jazyka či neslyšících, musíme být vždy velmi obezřetní a přemýšlet o věcech, které jsou v časopise či v novinách napsány a ne jim bezhlavě důvěřovat.

Otázky k zamyšlení

- Zkuste se zamyslet nad tím, proč lidé v České republice vědí tak málo o českém znakovém jazyce a o neslyšících.
- Co byste udělali proto, aby se tato situace změnila?
- Co uděláte, když před Vámi bude někdo mluvit o neslyšících jako o hluchoněmých a znakovém jazyce jako o posuncích?

Souhlasíte s těmito výroky?

Odpovídejte **ano** (souhlasím, tento výrok je pravdivý) – **ne** (nesouhlasím, tento výrok není pravdivý).

1. Zákon o znakové řeči byl v České republice přijat v roce 1999.
2. Znakový jazyk je mezinárodní.
3. Každý člověk, která má sluchovou vadu ovládá znakový jazyk.
4. Mezi rysy přirozeného jazyka patří mimo jiné to, že jazyk má psanou podobu.

5. Znak můžeme rozložit na tyto jednotky, které rozlišují význam: manuální složka (tvar ruky, orientace těla, rychlost pohybu ruky, plynulost pohybu), nemanuální složka (pohyby hlavy a celého těla).
6. Simultánnost v jazyce znamená, že klademe jednotky jazyka za sebe.
7. Český znakový jazyk je na celém území české republiky stejný.
8. Český znakový jazyk a český jazyk jsou příbuzné jazyky.
9. Znakový jazyk je agramatický.

Slyšící člověk si nemůže objednat tlumočnicka znakového jazyka, toto právo je vyhrazeno pouze neslyšícímu, neboť tlumočnick slouží hlavně jemu.

Komunita neslyšících

Shrnutí

- **Kultura je soubor hodnot, cílů, chování, sociálně přenášených vzorců chování, víry, umění, organizací a všech ostatních produktů lidské práce a myšlení, který charakterizuje určitou společnost či sdružení lidí.**
- **Jazykovou a kulturní menšinou je takové společenství, které používá jiný jazyk a vyznává jiné kulturní hodnoty, než většinová společnost, která ho obklopuje.**
- **Neslyšící jsou jazykovou a kulturní menšinou, protože používají znakový jazyk a mají jiný soubor hodnot, pravidel chování, zvyklostí, tradic než většinová slyšící společnost.**
- **Existují dva přístupy ke sluchově postiženým: 1. Medicinský přístup, zastávaný většinou slyšícími profesionály. Jeho cílem je opravit vadu, zmírnit či odstranit sluchovou ztrátu a zařadit sluchově postiženého do slyšící společnosti. 2. Lingvistický/ jazykově kulturní přístup, zastávaný slyšícími i neslyšícími členy komunity Neslyšících. Neslyšící jsou vnímáni jako členové jazykové a kulturní menšiny. Je respektována jejich odlišnost od slyšící většiny, jejich jazyk a specifická kultura.**
- **Velké písmeno „N“ ve slově Neslyšící označuje členy jazykové a kulturní komunity Neslyšících a vyjadřuje jejich hrdost a sebeuvědomění.**
- **Součástí kultury Neslyšících jsou mimo jiné: znakový jazyk, vizuální vnímání světa, specifická pravidla chování a komunikace, sociální normy, zvyklosti, tradice, historie, aktivity, umění apod.**

Zcela jistě jste již někdy přemýšleli o tom, že lidé si nejsou ve všem zcela podobní.

Ti, kteří žijí v odlišných státech světa, jsou ve srovnání s námi v některých aspektech jiní a přeci mají s námi mnoho společných rysů. Abychom se však s některými odlišnostmi setkali, nemusíme navštěvovat cizí kraje - setkáme se s nimi i u nás. Při podrobnějším sledování lze často vyzorovat, že odlišnosti mají svou podstatu často jen v detailech, v porovnání s nepřeborným množstvím společných znaků.

A jak je to s Neslyšícími? V čem se od nás liší? Co mají společné mezi sebou?

Zjevně se nikterak neodlišují a jejich mysl je také naprosto v pořádku. Jejich odlišnost má svoji podstatu v omezené (či zcela neexistující) možnosti vnímat okolní svět jedním ze šesti smyslů – sluchem. Neschopnost slyšet je nepozorovatelná, nevšimneme si ji na první pohled. Ale co vzbuzuje více pozornosti je způsob komunikace. Namísto jazyka mluveného si své zážitky sdělují jazykem znakovým.

V posledních letech se Neslyšící lidé snaží více prosazovat ve společnosti, získávají vysokoškolské diplomy, cestují, vedou organizace slyšících i Neslyšících, jsou zaměstnáni na vysokých pozicích různých firem. Mohou všechny zmíněné činnosti vykonávat osoby s postižením? Potřebují od nás, slyšících osob, maximální podporu, jiný přístup a především pomoc okolí?

Nejvhodnější by bylo zeptat se samotných Neslyšících, zda se cítí být postiženými a podle toho soudit. Až budete mít příležitost, zkuste si to. Možná budete překvapeni, jakého mála kladných odpovědí se vám dostane.

Komunita Neslyšících

Komunita je společenství živých bytostí, které sdílejí určité prostředí. Komunitu charakterizuje zejména sdílená vzájemná interakce, vycházející například ze společných potřeb nebo zájmů. Příslušnost ke komunitě je charakterizována několika málo rysy, které jsou společné všem členům komunity. V ostatních, necharakteristických rysech se mohou členové příslušné komunity bez omezení lišit. Společné rysy mohou být různé povahy, například biologické: lidé se stejnou barvou pleti mohou tvořit komunitu. Za další možnou charakteristiku může být považováno užívání stejného jazyka. Skupina lidí hovořící v Itálii rétorománsky tvoří komunitu odlišující se od ostatních Italů. Člověk nemusí být součástí pouze jedné komunity. Může patřit jak do komunity obyvatel Severní Moravy (rys povahy lokalizační), tak do komunity sběratelů známek (rys povahy kulturní).

Mezi členy komunity mohou vznikat silnější i slabší vztahy a vazby. Vždy záleží na tom, jak daný rys je silný a jak moc se lidé z jednotlivých komunit setkávají. Kromě obyvatel Severní Moravy, sběratelů známek a rétorománsky hovořících osob jsou po celém světě také komunity Neslyšících.

Neslyšící nežijí na jednom společném geografickém místě. Žijí po celém světě. Asi bychom nenalezli místo, kde žijí pouze a jenom Neslyšící. Je pravda, že komunitu Neslyšících formují především školy pro neslyšící – v nich vzniká a vyvíjí se jazyk Neslyšících (znakový jazyk) a s ním i kultura. Ta je charakteristická pro komunitu Neslyšících.

Co je vlastně komunita Neslyšících a jaké jsou její charakteristické znaky?

Členy komunity Neslyšících nespojuje pouze jeden znak, jak by se mohlo zdát. Jsou zde hned tři základní rysy typické pro komunitu Neslyšících: hluchota, komunikace a vzájemná podpora.

Hluchota (rys povahy biologické) je základní charakteristikou pro členy komunity Neslyšících. Neslyšící spojuje určitá ztráta sluchu. Neslyšící tvrdí, že velikost ztráty sluchu není podstatná, ale mezi nimi samotnými občas vznikají podskupiny nedoslýchavých, prelingválně neslyšících a i na internetových serverech, kde spolu diskutují, rozlišují, zda je člověk neslyšící nebo nedoslýchavý.

Druhým společným rysem je komunikace. Členové komunity Neslyšících užívají mezi sebou znakový jazyk. Jinak ukazují členové komunity Neslyšících u nás v Česku a jinak členové komunity v USA. Rozdílností znakových jazyků po celém světě a udržováním jiných kulturních zvyklostí vzniká několik desítek komunit Neslyšících po celém světě. Komunikací jako společným rysem komunity Neslyšících není myšlena pouze komunikace uvnitř komunity, ale i komunikace s lidmi, kteří jsou mimo komunitu – tedy převážně s lidmi slyšícími. Při komunikaci vznikají nedorozumění a nejasnosti, pro Neslyšící není vždy snadné se domluvit se slyšícím člověkem který neovládá znakový jazyk. Pro komunitu je velice typické sdělování zkušeností z komunikačních situací se slyšícími lidmi.

Zde je jeden příklad:

Letuška prochází uličkou letadla. Cestujícím nabízí časopisy ke zpříjemnění letu. Rádi si přečtete cokoli, kromě magazínu Time. Ale název těchto novin je jediný z nabízených, který umíte perfektně vyslovit. Hádejte, jaké noviny nakonec dostanete?

Třetím rysem komunity je vzájemná podpora (rys povahy sociální). Neslyšící stojí při sobě, nesou odpovědnost jeden za druhého. Pomáhají si vzájemně v běžných situacích častěji než slyšící osoby. Navzájem se podporují možná i proto, že komunita Neslyšících není tak velká, jak by se na první pohled mohlo zdát.

Kultura neslyšících

Určitě se vám to už někdy stalo, když jste jeli tramvají, metrem nebo autobusem. Sedíte na svém místě, přemýšlíte, nevnímáte okolí a najednou si všimnete, že všichni se dívají na tichou skupinku deseti lidí uprostřed vozu. Ano, je to opravdu zvláštní! Ti lidé se chovají naprosto tiše, zaslechnete nanejvýš jen jakási citoslovce, a co víc, skupinka vypadá velmi živě. Všichni se pohybují, ruce se míhají nahoru a dolů, jejich tváře vypadají zaujatě a výrazy těchto tváří se rychle mění. Fascinovaně je pozorujete a nejste schopni se odtrhnout od té podívané. O čem se asi baví? Co je tak rozčílilo? Hádají se? Nebo jsou z něčeho nadšení?

Nevíte. Před sebou máte uzavřený svět. Zdá se vám, že nahlédnout do něj by bylo velmi obtížné. A přece, tito lidé jsou stejní jako vy, jsou Češi, vyrostli ve stejné zemi, v kolonce „národnost“ najdete slovo „česká“ u většiny z nich. Svět Neslyšících se ale liší od většinového, „slyšícího“ světa. Proč?

Co to je kulturní a jazyková menšina?

Jazykovou a kulturní menšinou je pak logicky takové společenství, které používá jiný jazyk a vyznává jiné kulturní hodnoty, než většinová společnost, která ho obklopuje. Příklady jazykové a kulturní menšiny jsou například turečtí přistěhovalci v Německu, Mexičané žijící ve Spojených státech, kosovští Albánci v Srbsku, Romové v ČR, Vietnamci v ČR. Například naši vietnamští spoluobčané, které denně potkáváme na ulicích, si přes značnou vzdálenost od původního domova zachovávají své životní hodnoty, svůj životní styl a způsob chování a svůj rodný jazyk.

Není divu, že když se v dějinách naskytly možnosti ke svobodnému setkávání větších skupin sluchově postižených, jako byly a jsou školy pro sluchově postižené, později také kluby neslyšících a dokonce společné akce jako plesy, turistické výlety, přednášky apod., měli neslyšící lidé za sebou mnoho zážitků, které je spojovaly dohromady a zároveň je odlišovaly od většinové společnosti. Vyrůstli mezi slyšícími, z více než 90% měli slyšící rodiny, ale přesto se lépe cítili mezi svými, mezi stejně sluchově postiženými lidmi. S nimi sdíleli své zkušenosti, vyprávěli si (často negativní) zážitky ze svého dětství, porovnávali své problémy, kterým by slyšící lidé jen těžko rozuměli. Ve společnosti sobě rovných našli neslyšící lidé, co marně hledali ve slyšícím světě: jasné informace o světě, pochopení, přátelství, hrdost a sebeuvědomění. Mizela komunikační bariéra a pocit ponížení. V rámci skupiny sluchově postižených zjistili, jak moc jsou si podobní, pomalu určovali pravidla chování a komunikace tak, aby vyhovovala všem neslyšícím, vytvářeli si vtipy, povídky, poezii svého druhu. To vše dohromady vytvořilo specifickou KULTURU a formovalo společenství, které dnes můžeme označit jako KOMUNITU NESLYŠÍCÍCH.

Předchozím odstavcem se táhne se jako červená nit jedno velmi důležité slovo. To slovo v něm sice přímo nezaznělo, ale je základem kultury i komunity Neslyšících: jazyk. Svěbytný jazyk neslyšících, ZNAKOVÝ JAZYK, byl slyšícími lidmi často podceňován a jeho hodnota byla zlehčována. Dnes již víme, že znakový jazyk disponuje ucelenými gramatickými pravidly, bohatou slovní zásobou a všemi ostatními vlastnostmi přirozeného jazyka.

Medicínský versus jazykově-kulturní pohled na sluchově postižené

V předchozí části jsme se setkali se dvěma různými přístupy k sluchově postiženým. První přístup, tzv. medicínský, se objevil v našich několika historických záběrech. Sluchové postižení v nich nejsou víc než právě SLUCHOVÉ POSTIŽENÍ, lidé postižení vadou, kteří nejsou jako ostatní. Je to přístup zastávaný většinou slyšícími profesionály; soustředí se na vady a odchylky od „normálu“. Protože podle tohoto přístupu je normální slyšet, musíme udělat vše pro to, aby se sluchově postižení co nejvíce podobali většině, aby byli co nejvíce „normální“. Proto jim nasadíme nejmodernější sluchadla, provedeme všechny možné operace, pomocí nichž sluchově postižené jedince opravíme. Při výuce a výchově neslyšících budeme vycházet z toho, že to jsou Češi, a budeme na ně mluvit česky, trénovat u nich mluvenou češtinu, aby se s námi mohli domluvit, až vyrostou. Co na tom, že zatím nerozumí. Budeme doufat, že pomocí tohoto tréninku a usilovných „oprav“ se neslyšící jedinec nakonec přiblíží slyšící většině, asimiluje se a my s ním už nebudeme mít problémy. Když se to nepodaří, prohlásíme takového jedince za „nevzdělatelného“ a vzdáme úsilí a odpovědnost za jeho život. Některé rozbité věci prostě nejdou opravit.

Druhý přístup k sluchově postiženým – lingvistický/jazykově kulturní - je založen na respektu k jinakosti. Neslyšící jsou zde vnímáni jako Neslyšící, PŘÍSLUŠNÍCI JAZYKOVÉ A KULTURNÍ MENŠINY. Pozorně se podíváme na to, co neslyšícím skutečně vyhovuje. Zjistíme, jakému komunikačnímu prostředku dávají přednost, co je pro ně přirozené, jak se cítí dobře. S respektem přistupujeme k jejich odlišnostem. Dáme jim možnost volby (technických i komunikačních prostředků) a spolehneme se na jejich úsudek. Nebudeme podceňovat jejich schopnost myšlení a sebeurčení. Ve výuce a výchově budeme používat takový jazyk, jaký si sami neslyšící zvolí, u zcela neslyšících tedy většinou znakový jazyk. Pomocí jazyka, kterému neslyšící rozumí, můžeme zjistit skutečnosti o nich samých, jejich způsobu vnímání, hodnotách a kultuře a zároveň srozumitelně předat informace a hodnoty, které předat chceme. Nebudeme neslyšícího jedince opravovat, ale vycházet z jeho potřeb. Nebudeme jen nařizovat, ale také naslouchat.

V současnosti se ve vzdělávání sluchově postižených začíná dávat přednost druhému přístupu, kdy slyšící učitelé respektují kulturu a jazyk svých žáků a svých neslyšících kolegů. Znakový jazyk hraje roli prvního, mateřského jazyka, a český jazyk se neslyšící děti učí jako druhý jazyk pomocí znakového jazyka a na základě podobných metod, jaké se užívají ve výuce češtiny pro cizince.

Co je kultura Neslyšících?

Kultura Neslyšících v České republice je založena na českém znakovém jazyce.

Součástí kultury Neslyšících jsou pravidla komunikace, chování, umění neslyšících, společné akce neslyšících. Neslyšící odolali snaze o svou asimilaci do slyšící většiny. Přestože se tolik desetiletí zastánci orální metody snažili znakový jazyk a kulturu Neslyšících potlačit, Neslyšící se nadále sdružují a dávají přednost komunikaci s ostatními Neslyšícími. To je psychologický základ kultury neslyšících. Pojem „kultura Neslyšících“ je velmi pozitivní. Označuje hrdost, identitu a sebeuvědomění Neslyšících, kteří odmítají být nahlíženi jako postižení, nechť se ztotožní s tradičním medicínským postojem.

Někteří lidé tvrdí, že nic takového jako kultura Neslyšících neexistuje, že to je pouze konstrukt, který byl uměle vytvořen za účelem politického nátlaku. Neslyšící jsou pro ně pouze sluchově postižení, lidé se sluchovou ztrátou, s handicapem. Tento názor popírá důležitost znakového jazyka pro Neslyšící. Ostatní skupiny s nějakým postižením (zrakově postižení atd.) nedisponují vlastním jazykem a mohou si plně osvojit kulturu většinové společnosti, v níž žijí. Každá etnická a jazyková menšina má svou kulturu. Neslyšící, kteří se považují za součást jazykové a kulturní menšiny Neslyšících, hájí svůj jazyk i specifickou kulturu.

Velké či malé „N“?

Pokud se někdy setkáte s výrazem „Neslyšící“, vzpomeňte si na jazykový a kulturní přístup ke sluchově postiženým. Velké písmeno „N“ bylo převzato podle amerického vzoru. Americká komunita sluchově postižených rozlišuje mezi označením „deaf“ a „Deaf“. Velké „N“ či velké „D“ znamená, že tento člověk se identifikuje s kulturní menšinou Neslyšících (Deaf) a používá znakový jazyk. Člověk, který sám sebe nazývá „Neslyšícím“, se nevnímá jako postižený, necítí svou sluchovou ztrátu jako handicap, ale je hrdý na svou identitu a svůj jazyk.

Slyšící i neslyšící autoři knih na toto téma se různí v tom, zda do komunity Neslyšících s velkým „N“ patří pouze sami sluchově postižení (protože jen oni mají podobné zážitky, zkušenosti a způsob uvažování), nebo také někteří slyšící (rodiče a sourozenci neslyšících dětí, slyšící děti neslyšících rodičů, tlumočníci znakového jazyka, přátelé neslyšících apod). Na toto téma se vedou bouřlivé diskuse. Jednotlivé soubory podmínek pro přijetí do komunity Neslyšících tvoří většinou různé kombinace (podle různých autorů a názorů) následujících faktorů:

- Ztráta sluchu
- Jazyková vybavenost – znakový jazyk
- Rodina – slyšící/sluchově postižení příslušníci (přičemž někteří autoři považují za příslušníky komunity Neslyšících pouze Neslyšící druhé a třetí generace)
- Identifikace sebe sama s komunitou Neslyšících – sem patří také fakt, zda dotyčný má vztah k ostatním členům a navštěvuje akce komunity
- Přijetí osoby ostatními členy komunity Neslyšících
- Sociální postoj
- Politický postoj
- Školní vzdělání – zda dotyčný navštěvoval školu pro sluchově postižené

V České republice není rozlišování mezi velkým a malým písmenem zatím tak běžným jevem jako v jiných zemích, například v USA. Také podmínky pro přijetí do komunity českých Neslyšících nejsou zatím zcela jasné. Na akcích komunity Neslyšících v České republice lze potkat jak Neslyšící, tak slyšící (tlumočníky, tzv. CODA – slyšící děti neslyšících rodičů, rodinné příslušníky a další osoby).

V našem textu používáme velké „N“ u podstatného jména Neslyšící, pokud má odkazovat k jazykové a kulturní identitě osoby (podle úzu názvů podobných etnických skupin: Romové, Češi, Němci) a malé „n“ u přídavného jména (romský, český, německý).

Chování, zvyklosti, tradice – co vymezuje komunitu Neslyšících

Když srovnáme různé etnické skupiny, získáme určité společné rysy jazykových a kulturních menšin. Komunita Neslyšících nemá sice specifickou národní kuchyni, způsob oblékání, náboženství a není geograficky vymezená, ale Neslyšící sdílejí v rámci své komunity určitá pravidla chování, zvyklosti a tradice; kromě společného jazyka mají také společnou historii, zkušenosti, pravidelné společné aktivity.

Pravidla chování a komunikace se většinou vztahují k potřebě Neslyšících mít dobré vizuální podmínky ve svém okolí a získat oční kontakt komunikačního partnera. Při komunikaci s Neslyšícím je běžný trvalý oční kontakt; přerušení kontaktu má svůj význam. Zorné pole by mělo být prázdné a dobře osvětlené. Například při oslavě v klubu Neslyšících nenajdeme na stole vysoké předměty, které by bránily v rozhledu. Pokud chce někdo upozornit na něco v sále plném Neslyšících, dojde k vypínači a několikrát zabliká světlem – tak si získá plnou pozornost všech. Když někdo odchází z místnosti, letmo oznámí, kam jde, protože tak zabrání zmatku, který by nastal při jeho hledání. Za neslušnost se považuje odchod z akce bez osobního rozloučení s každým. Při loučení si Neslyšící ještě sdělují spoustu věcí (pozůstatek z doby, kdy nebyly mobilní telefony ani internet a Neslyšící tak nemohli snadno komunikovat na dálku), takže odchod z večírku může trvat i hodinu. Tleskání v divadle je nahrazeno třepotáním obou zvednutých rukou ve vzduchu, není totiž potřeba, aby bylo slyšet, ale vidět.

Neslyšící navzájem upoutávají svou pozornost doteky, které mají také svá jasná pravidla: neutrální místo pro dotek je například horní část paže a rameno, oproti tomu dotýkat se hlavy je tabu. Na větší vzdálenost mohou komunikačního partnera upozornit máváním či přeposláním upozornění přes osoby, v jejichž zorném poli se nacházím. Takových drobných nepsaných pravidel existuje několik desítek.

O společné historii Neslyšících jsme již mluvili. Neslyšící znají svou historii, znají všechny školy pro sluchově postižené a mají často přehled i o situaci Neslyšících ve světě. Mají své časopisy a webové stránky, kde shromažďují informace a vyměňují si je navzájem.

Lidé v komunitě Neslyšících se často navzájem znají. Když Neslyšící potká někoho, koho nezná, následuje přesný sled otázek. Pokud je neznámý člověk také neslyšící, musí tento rituál obsahovat otázku na rodinu: „Jsou rodiče slyšící, nebo neslyšící?“ a otázku, kam dotyčný chodil do školy. To samé se děje u slyšícího, s tím rozdílem, že místo otázky po školní docházce musí slyšící zodpovědět otázku, kde se naučil ukazovat, z jakého důvodu a kdo byl jeho učitel. Pak se probírá, kolik mají dotyční komunikační partneři společných známých.

S tím souvisí i další kulturní specialita Neslyšících: jmenné znaky. Neslyšící k osobám většinou neodkazují pomocí jejich skutečných jmen, zapsaných v matrice, ale pomocí speciálních znaků, které sami tvoří na základě skutečných jmen či fyzických a psychických charakteristik jedinců. Podle znaku, znamenajícího například „neustále si podpírá hlavu“ či „dlouhé kudrnaté vlasy“ hned poznají, o kom je řeč. Vizuelní charakteristika je typickou i pro promluvy jiného typu. Vyjadřování Neslyšících je vždy silně zakotveno v prostoru, popisuje svět kolem sebe v prostorovém uspořádání a ve vizuelních detailech, což souvisí s podstatou znakového jazyka. (Například do prostého překladu české věty „Žena měla pihy.“ se ve znakovém jazyce pravděpodobně „vloudí“ informace o tom, jaké velikosti pihy byly a na jakém místě.)

Jedno velké specifikum leží v předávání kultury Neslyšících: Narozdíl od jiných etnických menšin se kulturní a jazykové znalosti v komunitě Neslyšících v 90% nepředávají z generace na generaci. Těch 10% se týká neslyšících rodin (neslyšící rodiče mají neslyšící děti). Sociální hodnoty, zvyky, pravidla chování, povědomí o historii a dokonce i jazyk si mezi sebou nepředávají rodiče a děti, ale většinou spolužáci ve školách pro sluchově postižené. Pokud jsou na dané škole neslyšící pedagogové, hrají v tomto procesu velmi důležitou roli.

Stejně jako členové etnických menšin, členové komunity Neslyšících si často vybírají partnera ve svém středu a žení se a vdávají mezi sebou.

Členové komunity Neslyšících si velmi cení vzájemného kontaktu a přátelství. Vazby mezi Neslyšícími jsou velmi silné. Neslyšící rádi tráví čas pohromadě a vyhledávají příležitost ke komunikaci ve svém jazyce. Společenství Neslyšících tvoří svůj vlastní malý svět, kde se lidé znají, komunikují otevřeně a přímo.

Lucas Kollien: Neslyšící se loučí.

(Převzato z: www.taubenschlag.de)

Aktivity Neslyšících

Kultura Neslyšících v užším smyslu (umělecká činnost) zahrnuje širokou škálu různých uměleckých, sportovních i jiných aktivit.

Neslyšící mají své legendy a povídky, které se předávají z generace na generaci a v poslední době i zaznamenávají. Mezi uměleckými výtvoři Neslyšících najdeme poezii, prózu, výtvarné umění, divadelní hry, pantomimu. Téma komunity Neslyšících proniklo i do filmového průmyslu, některé filmy natočili sami Neslyšící. Existují známí a uznávaní sluchově postižení herci. Neslyšící také vydávají své časopisy, knihy, mají svá centra, kde soustřeďují literaturu na témata jim blízká. Literární produkce ve znakovém jazyce je v dnešní době počítačů a videokamer snadno zaznamenatelná. Větší výběr záznamů literární produkce a lidové tvorby najdeme v zemích, kde je více Neslyšících a znakový jazyk a kultura Neslyšících je tam uznávána již delší dobu, například v USA. U nás se s takovou tvorbou lze setkat na různých vystoupeních jako je například každoroční festival „Mluvící ruce“ v Praze. Vlastní i přejetá díla ve znakovém jazyce často produkuje například soubor Tichá hudba. (Něco jiného jsou tlumočená divadelní představení a koncerty, kde je kultura slyšících zpřístupněna neslyšícím účastníkům díky tlumočnickům znakového jazyka.)

Záznamy umělecké tvorby ve znakovém jazyce můžeme vidět také v pravidelném Televizním klubu neslyšících.

Neslyšící mají také svůj humor, který je často založen na některém specifickém rysu hluchoty, komunity či přístupu slyšící většiny k Neslyšícím. Vtipy Neslyšících přímo ve znakovém jazyce jsou nepřekonatelné, protože využívají prostorového uspořádání, vizuálních detailů a mimiky, jak jsme se již zmiňovali výše. Neslyšící pořádají festivaly humoru, filmové, divadelní či literární tvorby. Festivaly a konference Neslyšících jsou různého druhu, kromě výše zmíněných se také zaměřují na osvětu, šíření informací o světě Neslyšících mezi slyšící, na vzdělávání sluchově postižených dětí, školení pedagogů atd.

Neslyšící se ještě stále sdružují v lokálních klubech, i když dnes již méně než v dřívějších dobách, kdy neexistovaly moderní komunikační prostředky. Tyto kluby a různé organizace sluchově postižených pořádají akce kulturního i sportovního charakteru, například různé sportovní turnaje, turistické výlety, přednášky. Sport je pro komunitu Neslyšících velmi důležitý, i malí sportovci mají svoje školní soutěže, letní tábory a mezinárodní „olympiády“. Ve školách pro sluchově postižené má každé dítě možnost účastnit se sportovních utkání. Sport dává Neslyšícím radost z blízkosti, z možnosti komunikovat svým jazykem, zbavuje svět komunikačních bariér. Sport zde plní sociální roli a posiluje pocit sounáležitosti členů komunity Neslyšících.

Další častou aktivitou komunity Neslyšících jsou plesy, kde se většinou sejde podstatná část celé komunity. Ve světě často probíhají mezinárodní festivaly, jako je například Deaf Way, kde se schází Neslyšící z nejrůznějších zemí a účastní se přednášek, workshopů, sdělují si své zkušenosti a baví se.

Divadelní představení Neslyšících:

Studenti oboru Výchovná dramatika Neslyšících, JAMU, Brno.

Představení „Sem tam“ a „Doteky snění“.

(foto: archiv Radky Kulichové)

Praktický příklad související s problémem

Názory sluchově postižených na kulturu a komunitu:

1. Rozhovor:

Redaktor:

V současné době se hodně mluví o komunitě Neslyšících s velkým písmenem „N“. Říká vám to něco?

Iveta (Neslyšící):

Samozřejmě. Já jsem úplně pro. Vždycky mě strašně štve, když jsem u doktora a on do zprávy napíše „hluchoněmá“. Já chci, aby psal neslyšící. A je mi jedno, že o tom nikdy předtím neslyšel. Také jsem měla

radost, když jsem se dozvěděla, že i podle pravidel existuje možnost psát Neslyšící s velkým písmenem „N“.

Redaktor:

Setkali jste se v poslední době s nějakým negativním postojem slyšících lidí vůči vám, neslyšícím?

Iveta (Neslyšící):

Pořád mě trápí neustálý spor znakový jazyk versus znakovaná čeština. Slyšící lidé stále nechtějí chápat a tolerovat naši kulturu. Po nás se chce, abychom slyšící svět respektovali, ale opačně to nejde. „Tak u těch znaků mluvejte!“ Ale proč? Znakový jazyk je krásný a přirozený. (...) Přála bych si, aby slyšící lidé konečně pochopili, že neslyšící jsou úplně stejní jako oni. Jen mají jiný jazyk a kulturu. Chtějí stejný život jako oni. Jsou NORMÁLNÍ! Stejně šikovní a nápadití. Nechtějí být něco zvláštního nebo extra, jsou prostě stejní jako oni. Nic víc, nic míň.

1. Komentář:

Proč myslíte, že paní Iveta není spokojená s označením „hluchoněmá“? Tento výraz se v dřívějších dobách používal pro označení sluchově postižených lidí. Všimněte si základu toho slova – obsahuje dvě další slova: „hluchá“ a „němá“. Označení „hluchoněmý“ vycházelo z předpokladu, že taková osoba se nikdy nenaučí mluvit. Tato skutečnost ale neodpovídá realitě. Většina sluchově postižených má mluvidla zcela v pořádku a do určité míry se může naučit mluvit (záleží také na míře ztráty sluchu, talentu a mnoha dalších faktorech). O výrazu „hluchý“ se dá říct, že v průběhu času získal hanlivý odstín (viz například frazémy „hluchý jako poleno“, „je to jako mluvit s hluchým“...), proto k němu v dnešní době sluchově postižení nemají kladný vztah. Neutrální a fakticky správné je označení „neslyšící“, případně „Neslyšící“, které se dá dále specifikovat podle konkrétní sluchové vady (nedoslyšavý, ohluchlý apod.). Pokud se tomu nedá vyhnout, lze použít i termín „sluchově postižený“, který ale opět podsunuje slovo „postižení“. Výraz „neslyšící“ oproti tomu nehodnotí, ale stručně oznamuje skutečnost, že daná osoba neslyší, aniž by implikoval, zda je tato skutečnost pozitivní (viz „Neslyšící“) či negativní (viz „sluchově postižený“).

Ve druhé a třetí odpovědi tázaná žena vyjadřuje svůj kladný postoj ke znakovému jazyku a brání jej, protože jej považuje za krásný a přirozený. Obhajuje také jinakost kultury Neslyšících. Je to zřejmý důkaz hrdosti Neslyšících na svou kulturu a jazyk.

Otázky k zamyšlení

- Jak vy sami nahlížíte na sluchově postižené? Spíše jako na jedince s tělesnou vadou, která by se pokud možno měla nějak napravit, nebo jako příslušníky jazykové a kulturní menšiny?
- Zamyslete se nad tím, jaké obtížné situace by mohly v oblasti zdravotnictví vyplynout ze střetu dvou kultur: většinové kultury a menšinové kultury Neslyšících.
- Co si myslíte o kochleárních implantátech?
- Proč můžeme mluvit o kultuře u skupiny sluchově postižených, ale u ostatních postižených ne? Můžeme mluvit například o kulturní menšině vozíčkářů?